

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Данченко Тетяни Володимирівни

на дисертаційне дослідження

Валендюка Олега Сергійовича

на тему «Відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам,
унаслідок війни»,

поданого на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Безпрецедентні наслідки повномасштабного вторгнення РФ на територію України, створили кардинально нові виклики для системи захисту порушених прав фізичних та юридичних осіб. Враховуючи той факт, що завдана фізичним та юридичним особам унаслідок війни, є складним і багатовимірним правовим явищем, що охоплює матеріальні, моральні, економічні та інші аспекти порушення прав та інтересів постраждалих осіб, - виникнення зобов'язань щодо відшкодування даної шкоди, повинно мати нову комплексну національну нормативну основу в тісній взаємодії із міжнародним правом.

У контексті війни шкода може бути спричинена як безпосередніми бойовими діями, так і побічними наслідками, які є невід'ємними елементами воєн. Такі зобов'язання можуть ґрунтуватися як на положеннях міжнародного права, зокрема нормах про міжнародно-правову відповідальність держави за протиправне застосування сили, так і на положеннях національного законодавства, яке визначає цивільно-правові способи захисту порушених прав потерпілих осіб.

Зважаючи на окремі способи та механізми компенсації шкоди, завданої унаслідок війни, та положення про те, що в цивільному праві, в цілому, шкода може відшкодовуватися шляхом компенсації завданих збитків або в натурі, зокрема через передання речі того самого роду і якості, ремонт пошкодженої речі чи інші дії, спрямовані на відновлення попереднього майнового стану, - розробка та реалізація сьогодні дієвих компенсаційних механізмів є стратегічно важливою для відновлення України. Саме їх ефективна імплементація забезпечить основу для стабілізації економіки, покращення якості життя громадян, діяльності юридичних осіб та зміцнення національної безпеки. І хоча на рівні уряду останнім часом вже ухвалено низку нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання питань фіксації, обліку, оцінки та компенсації шкоди, завданої фізичним і юридичним особам. Водночас цей механізм залишається фрагментарним, оскільки окремі процедури стосуються

різних категорій майна, різних суб'єктів звернення та різних способів компенсації, що не завжди забезпечує єдність правового регулювання.

У науково-практичному аспекті прийняті нормативно-правові акти свідчать про перехід від загального декларування права на відшкодування шкоди до запровадження конкретних процедур подання заяв, фіксації пошкоджень, перевірки інформації та надання компенсації. Проте вони не охоплюють усі можливі види шкоди, завданої війною, зокрема втрати бізнесу, упущену вигоду, шкоду рухомому майну, моральну шкоду, шкоду юридичним особам у ширшому розумінні та довгострокові економічні наслідки.

Саме тому існує потреба в науковому обґрунтуванні ефективних механізмів відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, унаслідок війни. А тому тема дисертаційного дослідження Олега Сергійовича Валендюка є вчасною та вкрай актуальною.

У зв'язку з цим дисертаційне дослідження збагачує юридичну практику новими знаннями в сфері реалізації права на відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, унаслідок війни. Результати дослідження також створюють методологічну базу для подальшого вивчення проблеми відшкодування шкоди, завданої фізичним і юридичним особам унаслідок війни, та вдосконалення правових механізмів у цій сфері.

Основні положення й висновки дисертації можуть бути використані: для розробки стратегій правового регулювання процесів відшкодування шкоди на національному рівні, включаючи вдосконалення нормативно-правових актів та інституційних механізмів; у підготовці та імплементації міжнародних угод, спрямованих на співпрацю у сфері компенсації збитків та забезпечення виконання міжнародно-правових зобов'язань держави-агресора; для підвищення ефективності роботи національних судів та інших органів влади у розгляді справ про відшкодування шкоди, завданої війною, через запровадження нових підходів до оцінки збитків та процедури їх доказування. Пропозиції, висловлені у висновках, можуть мати характер аналітичного матеріалу для розробки рекомендацій щодо гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами у сфері захисту прав постраждалих осіб, а також використовуватись у діяльності державних органів, недержавних організацій та міжнародних фондів для розробки й реалізації програм компенсації шкоди, завданої війною.

Основні результати дисертаційної роботи викладено у 9 працях, зокрема: 4 статті у наукових фахових виданнях України, 5 статей і тез у збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Вважаємо доцільним відзначити *особистий внесок автора*:

- у статті «Сучасні наукові та практичні підходи щодо розуміння шкоди та збитків, завданих внаслідок збройної агресії», написаної у співавторстві (співавтор Суббот А.І.), здобувачем проаналізовано судову та правозастосовну практику у справах, пов'язаних із відшкодуванням шкоди та збитків, завданих унаслідок збройної агресії РФ та інших подій, обумовлених воєнним станом, а також зроблено висновок про відсутність єдності як у законодавчому регулюванні, так і в наукових підходах до розмежування понять «шкода» та «збитки», що зумовлює підвищену роль судової практики, яка фактично виконує прецедентну функцію у сфері цивільноправового регулювання;

- у статті «Окремі питання вдосконалення засобів та правових інструментів відшкодування шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Росії» здобувачу належить обґрунтування необхідності розроблення пропозицій щодо удосконалення національного та міжнародного законодавства в частині взаємодії та співпраці щодо відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, унаслідок війни;

- у статті «Міжнародно-правові принципи відшкодування шкоди, завданої унаслідок збройного конфлікту» визначено ключові принципи відповідальності держав, повного відшкодування, а також основні форми відшкодування як реституція, компенсація та сатисфакція; проаналізовано роль відповідних міжнародно-правових актів у сфері регулювання питань відшкодування шкоди, завданої збройним конфліктом, а також виявлено основні виклики, зокрема політичні перешкоди, юридичні складнощі та фінансові обмеження, що ускладнюють процес відшкодування;

- у статті «Цивільно-правові наслідки війни в контексті відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам» окреслено основні типи шкоди, що підлягають відшкодуванню, а також форми цивільно-правової відповідальності, які можуть бути застосовані до суб'єктів, винних у заподіянні шкоди; здійснено огляд чинного законодавства України, судової практики та міжнародних зобов'язань держави у сфері захисту прав постраждалих та встановлено проблеми, пов'язані з реалізацією права на відшкодування, зокрема складність ідентифікації конкретних винних осіб, процедурні бар'єри та відсутність достатніх фінансових ресурсів.

Емпіричну базу наукової роботи складають зібрані зразки правозастосовної практики та досвіду діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування; офіційні статистичні матеріали; юридична, економічна, управлінська наукова періодика; політико-правова публіцистика та інші матеріали, які містять огляд відносин досліджуваної проблематики.

Використання вказаних видів джерел забезпечило науковість, достовірність, доказовість і теоретико-прикладну значущість дослідження, дало

можливість співставити нормативні підходи із дійсним станом правозастосування, окреслити важливі проблеми відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок війни в умовах сьогодення та необхідності впровадження дієвих механізмів їх правового регулювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дана дисертація є комплексним дослідженням механізму відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок війни з урахуванням законодавства періоду сучасних глобальних викликів. В дослідженні обґрунтовано та запропонованих особисто автором ряд наукових положень та висновків.

Здобувачем удосконалено розуміння ключових вимог ефективності компенсаційного механізму через чітке дотримання його адміністративного характеру, тобто не включення до його порядку денного питання оцінки легальності самого акту збройної агресії з точки зору міжнародного права. Саме дотримання цього підходу, за висновками здобувача, в діяльності компенсаційних комісій дозволить діяти більш ефективно саме в частині визначення розміру шкоди та налагодження ефективного процесу її реального відшкодування фізичним та юридичним особам, що постраждали внаслідок збройного конфлікту.

У дисертації дістали подальшого розвитку: питання правового статусу держави-агресора у контексті зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої її діями, із використанням норм міжнародного гуманітарного права; розуміння ролі міжнародно-правових актів і принципів у врегулюванні питань відшкодування збитків, включаючи аналіз Женевських конвенцій, рішень ЄСПЛ та інших міжнародних документів; теоретико-правові аспекти співвідношення національного та міжнародного законодавства у сфері захисту прав постраждалих осіб, із врахуванням сучасних викликів і перспектив реформування.

Зміст дисертації характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Дисертант продемонстрував чіткий науковий підхід до проблематики дослідження.

Водночас деякі аспекти дослідження та узагальнення, на нашу думку, потребують додаткового обговорення та заслуховування позиції автора.

1. У підрозділі 1.1., дисертант, аналізуючи форми військово-політичного протистояння, зокрема анексію, окупацію, військовий інцидент і військову провокацію, виходить із загальних положень теорії конфлікту поряд. Однак при цьому не називає науковців, які досліджували дані питання в міжнародному та національному праві. Також доцільно було звернути більшу

увагу на відповідні наукові праці та визначити підходи щодо розуміння зазначених категорій.

2. У п.1.1. на стор. 42-43 дисертації, аналізуючи проблеми кваліфікації збройного конфлікту як фактору значення не лише для міжнародного гуманітарного чи кримінального права, а й для захисту прав людини, крізь призму Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, держави зобов'язані гарантувати передбачені Конвенцією права і свободи кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, - дисертант стверджує, що у ситуаціях збройного конфлікту, окупації або втрати державою ефективного контролю над частиною своєї території питання юрисдикції набуває особливої складності, оскільки національні суди мають враховувати фактичні умови здійснення державної влади на відповідній території. В цьому контекст виникає запитання: яке практичне значення для України має дана проблематика з огляду на тривалу відсутність ефективного контролю над частиною її території та оголошеним воєнним станом?

3. У дисертації, п. 1.2., при визначенні поняття та видів шкоди, завданої фізичним та юридичним особам внаслідок війни РФ проти України, варто було б навести конкретні статистичні дані щодо зруйнованого майна, зафіксованих випадків каліцтва, інвалідизації як військових, так і цивільного населення. А також навести приклади конкретних справ, оскільки саме судова практика наразі є реальним джерелом використання різних компенсаційних механізмів.

3. Звертаючи увагу у п. 3.3. на створення Україною Міжнародного Реєстру збитків для України, доцільно було б із урахування неймовірної важливості даного інституту, приділити більшій уваги в межах дослідження, не обмежуючись загальними висловленнями.

Слід зробити узагальнення про те, що наведені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Дисертація є завершеним, актуальним, самостійним і ґрунтовно аргументованим дослідженням. Обґрунтованість наукових положень і достовірність одержаних результатів підтверджується міцною теоретичною та методологічною базою, що включає критичний аналіз праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, комплексне вивчення національного законодавства та міжнародної практики відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, завданої війною.

Зважаючи на викладене, можна дійти загального висновку, що дисертація на тему «Відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, унаслідок війни», підготовлена за спеціальністю 081 «Право», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із подальшими змінами), Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції 12 України 03 лютого 2017 року за № 155/30023, а її автор - Валендюк Олег Сергійович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

проректор з навчально-виховної роботи
ПЗВО «Київський міжнародний університет»
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ДАНЧЕНКО

Підпис доцента Данченко Т.В. «засвідчую»

Вчений секретар

Ігор МАХНАТЮК

10 червня 2026 року